

هزار پولک بلور

نگاهی به ظاهر و باطن میراث شعری حسین پناهی

(۱۳۳۵-۱۳۸۳)

دکتر حسن رضارفعی

عضو هیئت علمی دانشگاه علوم انتظامی امین

نشر آناپنا

سرشناسه: رفیعی، حسن رضا، ۱۳۴۰ -
 عنوان و نام پدیدآور: هزار پولک بلور: نگاهی کوتاه به ظاهر و باطن میراث شعری حسین پناهی (۱۳۳۵ - ۱۳۸۳) / حسن رضا رفیعی.
 مشخصات نشر: تهران: انتشارات آناپنا، ۱۴۰۱.
 مشخصات ظاهری: ۶۲۴ ص: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س.م.
 شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۳۸۸-۳۰-۶
 وضعیت فهرست نویسی: فیپا
 عنوان دیگر
 شناسه افزوده:
 شناسه افزوده: : نگاهی کوتاه به ظاهر و باطن میراث شعری حسین پناهی (۱۳۳۵ - ۱۳۸۳).
 رضایی، ایرج - ۱۳۵۰ - ویراستار علمی
 موسوی، سید صاحب - ۱۳۵۶ ویراستار ادبی
 موضوع: پناهی، حسین، ۱۳۳۵ - ۱۳۸۳ -- نقد و تفسیر
 موضوع: شاعران ایرانی -- قرن ۱۴ -- نقد و تفسیر
 موضوع: Poets, Persian -- Criticism and interpretation -- ۲۰th century
 رده بندی کنگره: PIR۷۹۹۲
 رده بندی دیویی: ۶۲/۸۶۱
 شماره کتابشناسی ملی: ۶۱۱۱۲۸۸

آناپنا

هزار پولک بلور

نگاهی به ظاهر و باطن میراث شعری حسین پناهی (۱۳۳۵-۱۳۸۳)

دکتر حسن رضا رفیعی

ویراستار علمی: دکتر ایرج رضایی

ویراستار ادبی: دکتر سید صاحب موسوی

صفحه آرا: موسی حسینی

طراح جلد: محمدرضا چشمه

حروفچین: مینا حسینی

شمارگان: ۱۰۰ جلد

چاپ اول: بهار ۱۴۰۲

چاپ: مهرگان

شابک: ۹۷۸ - ۶۲۲ - ۶۳۸۸ - ۳۰ - ۶

سیصد و چهل هزار تومان

همه حقوق برای ناشر محفوظ است!

نشانی: تهران / خیابان آزادی / ابتدای خوش شمالی / پلاک ۹ / طبقه ۱ / واحد ۵

تلفن: ۰۹۱۲۵۲۲۲۸۵۸ / ۰۹۲۱۳۲۵۲۸۵۸ / ۰۲۱۶۴۴۳۳۱۳۱

ایمیل: anapananashr@gmail.com

اینستاگرام: @anapanabook

وبسایت: www.anapana.ir

فهرست مطالب

۹	آغاز و انجام تقویمی حسین پناهی
۱۵	پیش‌گفتار
۱۹	فصل اول: شعر و شاعری
۲۱	پیشینه و تعریف شعر
۲۲	شعر و شاعری از دیدگاه اندیشمندان غربی
۲۸	شعر و شاعری از دیدگاه اندیشمندان ایرانی
۳۸	هنر شاعری و شعر هنری
۴۸	شعر نو یا شعر روزآمد
۵۴	ترکیب‌سازی‌های شاعرانه پناهی
۶۳	فصل دوم: به وقت گرینویچ
۶۵	ترکیب‌های کلامی شاعرانه
۷۶	تحلیل تعدادی از شعرهای دفتر اول
۷۶	شعر «به وقت گرینویچ»
۸۲	شعرهای «خاطرات» و «دلچک»
۸۴	شعرهای «خلال» و «آینه»
۹۳	شعر «تابوت»
۱۰۸	شعر «بلندی‌های بادگیر»
۱۱۱	شعرهای «دلفین» و «زیباترین شعر دنیا»
۱۱۴	شعر «ژوکوند»
۱۱۵	شعر «ساحل»
۱۱۹	شعر «اگر نبودیم»
۱۲۱	چند نکته از چند شعر
۱۲۵	فصل سوم: افلاطون کنار بخاری
۱۲۷	ترکیب‌های کلامی شاعرانه
۱۳۶	تحلیل تعدادی از شعرهای دفتر دوم
۱۳۶	شعر «افلاطون کنار بخاری»
۱۴۱	شعر «چتر»
۱۴۴	شعر «سیاه»

۱۴۷	شعر «پیرمردهای کاموایی»
۱۵۲	شعر «ابله»
۱۵۵	شعر کوتاه «پیست» و شعر بلند «شب و من و کلاهم»
۱۶۱	شعرهای «بودن» و «سیصد سال»
۱۶۴	دو شعر عاشقانه «سفرنامه» و «عشق در تابستان»
۱۶۹	شعر «عروس»
۱۷۲	چند نکته از چند شعر
۱۸۵	فصل چهارم: من و نازی
۱۸۷	ترکیب‌های کلامی شاعرانه
۱۹۶	تحلیل شعرهای دفتر سوم
۱۹۶	سه شعر «آشنایی من و نازی»
۱۹۶	«گفت‌وگوی من و نازی زیر چتر»
۱۹۶	و «قبل و قال من و نازی سر هیچ»
۲۰۰	شعر «شب و نازی، من و تب»
۲۱۴	شعرهای «شب که من و نازی با هم مریدیم» و «باز هم من و نازی»
۲۱۸	شعر «غلت نازی، من و دکتر و ملایم»
۲۲۹	شعر «آخرین گفت‌وگوی من و نازی»
۲۳۳	فصل پنجم: کابوس‌های روسی
۲۳۵	ترکیب‌های کلامی شاعرانه
۲۴۳	تحلیل شعرهای دفتر چهارم
۲۴۴	قطعهٔ اول: مسافرت شاعر به جنوب
۲۴۹	قطعهٔ دوم: کباب گنجشک
۲۵۰	قطعهٔ سوم: توصیف دریا و کشتی
۲۵۱	قطعهٔ چهارم: زندگی و فعالیت یک کتابفروش روسی
۲۵۸	قطعهٔ پنجم: خاطرات توفانی
۲۵۹	قطعهٔ ششم: خاطرات آمریکایی
۲۶۲	قطعهٔ هفتم: خاطرات شتری
۲۶۴	قطعهٔ هشتم: خاطرات دوران بت‌ها
۲۶۸	قطعهٔ نهم: عشق و زندگی برای همه
۲۷۵	قطعهٔ دهم: باز هم عشق
۲۷۸	قطعهٔ یازدهم: بازیگر و هنر بازیگری

- ۲۸۱ قطعهٔ دوازدهم: هتل اوکسین اهواز و یادی از رزمندگان
- ۲۸۳ قطعه‌های سیزدهم و چهاردهم: خاطرات تنهایی
- ۲۸۷ قطعه‌های پانزدهم تا بیستم: هذیان‌ها و پیام‌ها
- ۲۹۴ قطعهٔ بیست و یکم: انسان و طبیعت و نامهربانی
- ۲۹۹ فصل ششم: سال‌هاست که مرده‌ام
- ۳۰۱ ترکیب‌های کلامی شاعرانه
- ۳۲۴ تحلیل تعدادی از شعرهای دفتر پنجم
- ۳۲۴ شعر «رای»
- ۳۲۷ شعر «پپ‌های بی‌توتون»
- ۳۳۶ شعر «همپاله‌گی‌ها»
- ۳۴۹ شعر «خیلی مجرمانه»
- ۳۵۲ شعر «چنین می‌اندیشم»
- ۳۶۱ شعر «بونه کبیر»
- ۳۶۳ شعر «اعتراف»
- ۳۶۵ شعرهای «سیرک» و «کورتاز»
- ۳۷۰ شعر توحیدیهٔ «یادگار»
- ۳۷۳ شعر «چشم من و انجیر»
- ۳۷۹ چند نکته از چند شعر
- ۳۹۸ مرگ و مرگ‌اندیشی در چهار شعر پایانی
- ۴۰۷ فصل هفتم: نامه‌هایی به‌آنا
- ۴۰۹ ترکیب‌های کلامی شاعرانه
- ۴۲۲ تحلیل شعرهای دفتر اول از مجموعهٔ نامه‌هایی به‌آنا
- ۴۲۳ شعر «آی من...»
- ۴۲۴ شعر «فردا می‌بینمت...»
- ۴۲۷ شعر «چشمان تو گل آفتابگردانند...»
- ۴۳۱ شعر «مُسکین همهٔ سررده‌ایم»
- ۴۳۸ شعر «خواهر جنون»
- ۴۴۳ شعرهای «سایهٔ مرگ» و «به موقع آمدی»
- ۴۴۹ شعر «برایت خواهم نوشت...»
- ۴۵۱ شعر «یادت می‌آید؟»
- ۴۵۴ شعر «داستان کسی که مثل هیچ کس نبود»

۴۶۳	تحلیل شعرهای دفتر دوم نامه‌هایی به آنا "۲"
۴۸۳	فصل هشتم: نمی‌دانم‌ها
۴۸۵	ترکیب‌های کلامی شاعرانه
۵۰۹	تحلیل تعدادی از شعرهای دفتر هفتم
۵۱۰	شعر «سلام»
۵۱۵	شعر «دات کام Datcom»
۵۲۱	شعر «کفش»
۵۲۵	شعر «هوا»
۵۲۹	شعر «چند میلیون...»
۵۳۰	شعر «یک اتفاق ساده»
۵۳۲	شعر «سووشون»
۵۳۷	شعرهای «سرودی برای مادران» و «غریب» و «آواز»
۵۴۸	شعر «دبینه»
۵۵۳	شعر «پر»
۵۵۵	شعرهای «بورس» و «های‌ها»
۵۶۶	شعر «زمین داغ»
۵۶۸	شعر «خار»
۵۷۵	شعرهای «انسان» و «گربه‌ها»
۵۷۹	چند نکته از چند شعر
۵۹۷	فصل نهم: دو شعر دیگر
۵۹۹	ترکیب‌های کلامی شاعرانه
۶۰۲	شعر «برف چیست؟»
۶۱۵	شعر «در یکشنبه نیست نگاری»
۶۱۹	فهرست منابع

پیش‌گفتار

از حسین پناهی هفت مجموعه شعر تحت عنوان چشم چپ سگ چاپ شده است که نام این هفت دفتر عبارت‌اند از:

دفتر اول: به وقت گرینویچ، دفتر دوم: افلاطون کنار بخاری، دفتر سوم: من و نازی دفتر چهارم: کابوس‌های روسی، دفتر پنجم: سال‌هاست که مرده‌ام، دفتر ششم: نامه‌هایی به آنا، دفتر هفتم: نمی‌دانم‌ها. علاوه بر این هفت مجموعه که در نشر دارینوش به چاپ رسیده است، دفتر هشتمی به نام نامه‌هایی به آنا «۲» توسط دخترش آنا در نشر آناپنا به چاپ رسیده که می‌توان آن را مکمل نامه‌هایی به آنا یا دفتر ششم از هفت دفتر دانست. سه شعر دیگر به نام‌های: «آینه»، «برف چیست؟» و «در یکشنبه نیست انگاری» از پناهی در مطبوعات چاپ شده که آینه در دفتر اول: به وقت گرینویچ عیناً چاپ شده است و دو شعر دیگر را باید به مجموعه دفترهای هشت گانه شعر او اضافه کرد. همان گونه که ممکن است برای هر کس این سؤال پیش آید که چرا به جز مجموعه نامه‌هایی به آنای «۲»، نام آثار شعری پناهی را «چشم چپ سگ» گذاشته‌اند؟ این پرسش برای نگارنده نیز مطرح شده بود. با وجود این، آگاهی دقیق ندارم که آیا خود پناهی این نام را برای دفترهای شعر خود

انتخاب کرده است یا ناشر برای جذب مشتری که تعدادشان هم کم نیست، چنین نام عجیب و غریبی را انتخاب کرده است. این روزها هرچه نام چیزی نامأنوس‌تر باشد کشش و جاذبه به سمت آن نیز بیشتر است. چنین نام‌گذاری‌هایی به نام‌های پسران و دختران نیز سرایت کرده است، به گونه‌ای که برای آگاهی از معنی نام‌های جدید باید به فرهنگ‌های لغت مراجعه نمود.

نگارنده با آگاهی از اینکه واقعاً نمی‌توان آنچه را که به ساحت خیال پناهی به هنگام سرایش شعرهایش می‌گذشته است، راه یافت، در تعدادی از آثار شعری او چیزهایی را درک کرد که ممکن است دیگران چنان مفاهیمی را درک نکرده باشند با آن‌چنان که من دیده‌ام، ندیده باشند. ارتباطات روحی پناهی با پدیده‌های موجود در محیط اطرافش اعم از طبیعت و محیط‌های مصنوعی امروزی کم‌ظریف است. او قلندری است که جهان را با تمام عظمتش زیرسیگاری خود می‌بیند و به کرامت و جایگاه انسان در جهان هستی اعتقاد ویژه دارد. بدین جهت در بزم آمد که دیگران را در حظی که از مطالعه آثار این شاعر آزاده و دردمند برده‌ام و می‌برم، شریک نکنم. هرچند که در نگاه پدیدارشناسانه^۱ به علوم انسانی، خصوصاً ادبیات و شعر، هر کسی از زیبایی‌های موجود در آثار ادبی برداشت‌های خاص خود را دارد که ممکن است با برداشت‌های دیگران یا حتی برداشت‌های خود از دوباره‌خوانی یا چندباره‌خوانی این آثار متفاوت باشد. اثر پیش رو برداشت‌های نگارنده از مفاهیم موجود در تعدادی از شعرهای زیبای حسین پناهی است که شاید باعث ایجاد انگیزه خواننده برای مراجعه به همه آثار بازمانده از این هنرمند فقید و دریافت برداشت‌های نوتری از برداشت‌های صاحب این اثر شود. به تعبیر استاد شفيعی کدکنی: «در شعر جدید معنی

امری است که یک‌چیز نیست، بسیار است. (شفیعی کدکنی، ۱۳۹۲: ۳۷۸). و این «معنی‌های بسیار» همان است که مولوی می‌گوید: «هر کسی از ظن خود شد یار من (بلخی، ۱۳۹۶: ۵)» و بزرگمهر حکیم می‌گوید: «همه‌چیز همگان دانند و همگان هنوز از مادر نزاده‌اند (عنصرالمعالی، ۱۳۵۷: ۲۶)». این در حالی است که هایدگرا^۱ و شاگردش گادامر^۲ هفتصد سال بعد از آن دو بزرگ و در سده بیستم میلادی به مفاهیم پدیدارشناسانه مدنظر بزرگمهر و مولانا دست‌یافته‌اند.

اینک به گوشه‌هایی از زیبایی‌های کلامی و مفاهیم محتوایی تعدادی از شعرهای هر یک از هشت دفتر شعری حسین پناهی و دو شعر چاپ‌شده در مطبوعات اشاره می‌شود. نگارنده تاکنون دفتری دیگر در مورد آثار و افکار حسین پناهی را تدوین کرده که به نام پلی به نامعلوم دری به ناممکن به چاپ رسیده است. اثر مزبور استخراج و دسته‌بندی موضوعی بخشی از آثار حسین پناهی است. شعر و نشر است. اینک در دفتر دوم یعنی همین اثر با نام هزار پولک بلور، به گوشه‌هایی از زیبایی‌های کلامی و مفاهیم محتوایی بیشتر شعرهای چاپ‌شده از پناهی اشاره می‌شود. کار سومی در مورد شخصیت، روحیات و جلوه‌هایی

۱. هارتن هایدگرا Martin Heidegger (۱۸۸۹-۱۹۷۶م) از معروف‌ترین فیلسوفان سده بیستم میلادی در زمینه فلسفه پدیدارشناسی بود.

۲. هانس گئورگ گادامر Hans Georg Gadamer (۱۹۰۰-۲۰۰۲م) شاگرد هایدگرا که دیدگاه پدیدارشناسی را فلسفی کرد و آن را به کمال رساند.

۳. این کتاب در دو روز پایانی سی و دومین نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران، یعنی پنجشنبه ۱۲ و جمعه ۱۳ اردیبهشت سال ۱۳۹۸ به نمایشگاه مزبور رسید و در همین دو روز کل نسخه‌های آن توسط علاقه‌مندان به آثار و افکار حسین پناهی خریداری شد. چاپ دوم آن با ویرایش جدید در نمایشگاه سی و سوم ارائه می‌شود.

۴. نگارنده این نام زیبا را در بخشی از شعر «سایه» یافت که پناهی می‌گوید: «هراس مرغ دریایی از چیست؟ آیا هزار پولک بلور در نگاه جوانش برق نمی‌زند؟ آیا آسمان برای او آبی نیست؟ و زمین آیا برای او دستانش را پهن نکرده است؟ هراس مرغ دریایی از چیست، جز از سایه خودش؟ (به وقت گریونج، ۱۳۹۴: ۸۳)».

خاص از ویژگی‌های پناهی در دست تدوین است که با عنوان: کسی که خودش بود مثل هیچ‌کس نبود! به زودی توسط همین ناشر منتشر خواهد شد. در پایان وظیفه خود می‌دانم تا از چند نفر سپاسگزاری نمایم: نخست از سرکار خانم آنا پناهی دختر شادروان حسین پناهی که میراث‌دار معنوی آثار پدر است، دویم دوست گران قدر و فرهنگ‌دوست، جناب آقای دکتر سید صاحب موسوی همسر آنا و داماد پناهی که او نیز مانند همسرش پاسداری جدی در حفظ و انتشار آثار آن مرحوم است و در ویراستگی آثار منتشرشده نهایت دقت و دغدغه را دارند. سوم برادر فرهیخته و همراه گرامی‌ام جناب آقای دکتر ایرج رضایی که این دفتر را به دقت مطالعه و نکاتی اصلاحی را یادآور شدند که در ویرایش علمی اثر خصوصاً در حوزه ترکیب‌های کلامی شاعرانه، نقش بسزایی داشتند. چهارم همسر گرامی‌ام سرکار حاجیه خانم فاطمه (زهره) محمودنیا که با صبوری از حقوق حق خود در خانه و زندگی خصوصی گذشته‌اند و می‌گذرند و به نگارنده فرصت می‌دهند تا چنین آثاری را نوشته و به مرحله انتشار برساند. پنجم همه کسانی که در تایپ، اعمال دقیق اصلاحات، تنظیم و صفحه‌آرایی، طراحی جلد و آماده‌سازی برای چاپ و نشر اثر تلاش ویژه داشتند. امید که این برگ سبز مانند برگ سبز پیشین، مورد قبول خاطر اهل دل و دوستداران حسین پناهی واقع شود.

حسن رضا رفیعی

تهران، شهر جدید اندیشه

چهارشنبه ۱۳۹۹/۰۱/۱۳

۱. به دلیل پیشگیری از شیوع بیشتر بیماری خطرناک، مسری و جهان‌گیر «کرونا» که حدود دو ماه کشور درگیر آن است، مسئولان دولت، بیرون رفتن از خانه و مسافرت و طبیعت‌گردی معمول در سیزدهم بهر را ممنوع کرده‌اند، نگارنده نیز برای احترام به چنین تصمیمی نوروز امسال را به مسافرت نرفتم و هیچ دید و بازدیدی به جز فرزندانم در محل زندگی، با کسی نداشته‌ام.